

עיונים לפרשת שלה עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

מה חשובה יותר - הציצית או הטלית?

הרב מאור צוברי

מסיפור זה אנו רואים את חשיבות מצוות ציצית. לבישת הציצית מצילה את היהודי מן החטא, כי כאשר הוא רואה אותה – הוא נזכר בה' שציווה אותו להטיל ציצית בבגדיו, ומיד מתמלא פחד ויראה מלהמרות את דברי ה' אלוקיו.

בנוסף לכך, מדברי הרמב"ם⁶ אנו לומדים שיש למצוות ציצית גם חשיבות עצמית גדולה מאוד:

"לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב **שקלה ותלה בה כל המצות כולן** שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'".

בעבר היו הבגדים העליונים בעלי ארבע כנפות, והציווי הפשוט של התורה הוא שכל אדם ההולך עם בגד של ארבע כנפות צריך להטיל בו ציצית. אולם בימינו לרוב הבגדים אין ארבע כנפות, ולכן הם פטורים מציצית. כדי לקיים את המצווה ולהתחייב בה, אנו לובשים בגד מיוחד בעל ארבע כנפות, וכן מתעטפים בטלית בשעת התפילה. אולם יש לעיין, איזה בגד חשוב יותר בקיום המצווה – הציצית או הטלית? כלומר, מתי חשוב יותר להתעטף בציצית: בשעת התפילה, או בשאר שעות היום?

האבן עזרא⁷ מסביר שיש חילוק בין מטרת לבישת הציצית לבין מטרת העיטוף בטלית:

"והנה מצוה על כל מי שיש לו בגד בארבע כנפים שיתכסה בו ביום תמיד, ולא יסירו מעליו, למען יזכרו."

והמתפללים בטלית בשעת התפלה, יעשו זה בעבור שיקראו בקריאת שמע, והיה לכם לציצית, ועשו להם ציצית".

הציצית נמצאת על האדם במשך כל שעות היום – ובזכות זאת הוא זוכר את מצוות ה', ואילו חשיבות הטלית היא לזמן התפילה בלבד. על פי זה מסיק האבן עזרא:

"לפי דעתי יותר הוא חייב להתעטף בציצית בשאר השעות – משעת התפלה, למען יזכור ולא ישגה ולא יעשה עבירה בכל שעה, כי בשעת התפלה לא יעשה עבירה."⁸

אחת מן המצוות החשובות בתורה, המלוות את היהודי בכל מקום ומקום ובכל רגע ורגע, מובאת בסוף פרשתנו. כוונתנו, כמובן, למצוות ציצית.

"דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כְּנָפֵי בְגֵדֵיהֶם לְדֵרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֲתֶם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לִמְעַן תִּזְכְּרוּ רֹאשֵׁי יְמֵיכֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדָשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם [...]"¹

מפסוקי התורה עולה כי הטעם למצוות ציצית הוא שבראייתה **נזכרו את מצוות ה'**, ונקיים אותן. וכעין זה כותב הרמב"ם²:

"[...]**אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרו עו ציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא שהרי יש לו מזכירין רבים**[...]"

הרמז הידוע לכך מובא **ברש"י**³: "גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטים וחמשה קשרים הרי תרי"ג". טעם זה שמביא רש"י נראה כרמז בעלמא, אולם בגמרא במסכת מנחות⁴ מובא סיפור הממחיש עד כמה מצוות ציצית מגנה על האדם שלא יחטא:

"מעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות ציצית, שמע שיש זונה בכרכי הים שנוטלת ד' מאות זהובים בשכרה, שיגר לה ארבע מאות זהובים וקבע לה זמן. כשהגיע זמנו, בא וישב על הפתח. נכנסה שפחתה ואמרה לה: אותו אדם ששיגר לך ד' מאות זהובים בא וישב על הפתח, אמרה היא: יכנס, נכנס. הציעה לו ד' מטות, שש של כסף ואחת של זהב, ובין כל אחת ואחת סולם של כסף ועליונה של זהב[...]. **באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו, נשמט וישב לו על גבי קרקע**, ואף היא נשמטה וישבה על גבי קרקע. אמרה לו: גפה של רומי (=נשבעה בחיי המלך), שאיני מניחתך עד שתאמר לי מה מום ראית בי. אמר לה: העבודה, שלא ראיתי אשה יפה כמותך, אלא מצוה אחת ציונו ה' אלהינו וציצית שמה, וכתוב בה 'אני ה' אלהיכם' שתי פעמים, אני הוא שעתיד ליפרע ואני הוא שעתיד לשלם שכר[...]"⁵

את הספר כתב רבי זאב וולף הלוי מז'טומיר, שנפטר בשנת תקנ"ז (1797) מובא הפסוק ממשלי (ו, לב): "נִאֲפָ אֲשֶׁה חֶסֶר לֵב" כרמז לכך שהציצית מצילה את האדם מניאוף. בטלית ישנם ל"ב (=שלושים ושניים) חוטי ציצית. לכן רק אדם שחסר את ל"ב חוטי הציצית, שמזכירה לו לא לחטוא, עלול להגיע לניאוף.	1 במדבר טו, לח-מ.
הלכות ציצית ג, יב. מקורו בגמרא במנחות מג, ב.	2 הלכות מזוזה ו, יג.
במדבר טו, לט.	3
דף מד, א.	4
בספר 'אור המאיר' (חומש דברים, ביאורים לסוכות.	5
הלכות ציצית ג, יב. מקורו בגמרא במנחות מג, ב.	
במדבר טו, לט.	7

ויש לתת את הדעת: מהו הגנאי הכה גדול בכך שיתפללו כשהם אינם עטופים?

אפשר אולי לבאר זאת על פי הספורנו⁹, שכותב בטעם המצווה:

"תזכרו שאתם **עבדים לאל יתברך** ושקבלתם מצותיו באלה ובשבועה וזה בראותם הציצית שהוא **כחותם המלך בעבדיו** ובה תחדלו מתור אחרי לבבכם להשיג שרירות לבכם בעושר וכבוד אפילו בגזל".

מצוות הציצית היא מעין '**חותם המלך**' עלינו, שמראה שאנו עבדיו ועושי רצונו, וזה עצמו גורם לנו להיזהר מהחטא. על פי זה אפשר לומר שדווקא כאשר אדם עומד לפני ה', ונושא לבבו כלפי מעלה כעבד המבקש לפני קונו, לא שייך שיהיה בלי החור תם המראה על העבדות ועל השייכות לאדונו. הטלית שנלבשת מעל הבגדים, ונראית לכול, מבטאת באופן בולט שהלובש אותה הוא עבד ה'. דבר זה חשוב בעיקר בשעת התפילה, שבה האדם מתחנן בפני ה' ומתבטל אליו.

בזמן התפילה אדם עומד בבית הכנסת, והוא עסוק בשפיכת שיחו לפני ה', לכן קיים חשש קטן יותר שיחטא. אם כן, המטרה של מצוות הציצית – שמצילה את האדם מן החטא – מתקיימת טוב יותר בלבישתה בשאר שעות היום, כשהאדם אינו מתפלל.

אולם **הרמב"ם**⁸ חולק על האבן עזרא, וסובר שעיקר זמן החיוב הוא דווקא בשעת התפילה:

"אף על פי שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו, אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחוייבת בציצית כדי שיקיים מצוה זו, **ובשעת התפילה צריך להזהר ביותר** – גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים".

אם כן, אף שהרמב"ם סובר שהציצית מצילה מן החטא (כמוזכר לעיל), הוא מדגיש שדווקא בשעת התפילה צריך ביותר להיזהר וללבוש אותה, מפני שגנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים.

האם בזמן הרמב"ם הייתה התכלת מצויה?

הרב ש"י לוי

אנו עושים הלבן לבדו⁴.

ובמקום אחר⁵ כתב: "אבל עכשיו הואיל ואין לנו אלא לבן".

ממקורות אלה עולה לכאורה שבזמן הרמב"ם החילזון כבר לא היה מצוי. אולם **האדמו"ר מראדזין**, שפעל רבות לחידוש צביעת התכלת, העלה השערה שיתכן שבתקופות מסוימות הצליח הרמב"ם להשיג את החילזון. ראייתו היא מכך שהרמב"ם הזכיר סימן לחילזון, שלא נכתב בגמרא: "חלזון והוא דג שדומה עינו (=צבעו) לעין התכלת **ודמו שחור כדיו**"⁶. מכך משער האדמו"ר שהחילזון היה מצוי בידי הרמב"ם, והוא ניסה לתת לנו סימנים נוספים בזיהויו.

אך **הרב מנחם מנדל כשר**⁷ חלק על השערה זו, שכן "הרי ברור, אם היה עולה ביד הרמב"ם דבר גדול כזה להחזיר עטרה ליושנה – מצות תכלת – אחרי שנשתכחה, איך זה אפשר שלא מזכיר דבר כזה לא הוא ולא הבאים אחריו". כמו כן, היו שהביאו מקור לדברי הרמב"ם, לכך שצבע דם החילזון הוא שחור כדיו – וממילא אין ראייה לדברי האדמו"ר מראדזין.

בסוף פרשתנו מוזכרת מצוות ציצית, ובכללה הציווי להטיל בציצית "פתיל תכלת". צבע התכלת בעבור הציצית היה מיוצר מחילזון מיוחד, שעולה אחת לשבעים שנה מן הים, וחז"ל נתנו סימנים מיוחדים לזיהויו¹.

התורה רומזת שהחילזון היה מצוי בארץ ישראל בנחלת זבולון: "וּלְזָבוּלֹן אָמַר שְׂמַח זָבוּלֹן בְּצִאֲתָךְ [...] כִּי שָׁפַע יָמִים וַיִּנְקוּ וּשְׁפֵי נֵי טְמוּנֵי חוּלִי"², ורש"י שם ביאר שהכוונה לחילזון. אולם ברבות השנים גלה עם ישראל מארצו, ועזב את אזורי הצייד המסורתיים של החילזון. בעקבות הגלות והגזרות הקשות, נשתכח ברבות השנים מהו החילזון הראוי לצביעת התכלת.

האם בתקופת הרמב"ם הכירו עדיין את החילזון³?

במספר מקורות מציין הרמב"ם שבימיו לא הייתה תכלת:

"הצווי השני שיתן חוט צמר תכלת[...] ואינו אצלינו היום לפי שאין אנו יודעים צביעתו, לפי שאין כל גון תכול בצמר נקרא תכלת, אלא תְּקֻלוֹת מסויימת **שאינה אפשרית היום**, ולפיכך

4 פירוש המשנה לרמב"ם מנחות, ד, א.

5 שו"ת הרמב"ם, סימן קלח.

6 הלכות ציצית ב, ב.

7 תורה שלמה כרך כב, מילואים עמוד ט סימן ג.

1 מנחות מד, א; רמב"ם הלכות ציצית ב, ב. ועוד מקורות רבים.

2 דברים פרק לג, יח-כ.

3 המאמר נכתב בעזרת ספרו של מו"ר הרה"ג מנחם בורשטיין, "התכלת". עמודים 136-137.